

2023 Genel Seçimleri ile Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Oy ve Ötesi Derneği Seçim Raporu

AMAÇ ve KAPSAM

Bu rapor, 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye Cumhurbaşkanlığı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri sürecini seçim günü, seçim öncesi propaganda dönemi ve seçim sonrası itiraz dönemlerini de içine alacak şekilde çok boyutlu bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Seçim sürecinin demokratik standartlara uygunluğu, siyasi atmosfer, medya özgürlüğü, seçim güvenliği ve hukuki çerçeve gibi temel başlıklar altında analiz edilmesi hedeflenmiştir. Rapor hem seçim öncesi dönemi hem de seçim sürecini kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır. 6 Şubat 2023 depremlerinin siyasi sürece etkisi, muhalefet ve iktidar bloğunun seçim stratejileri, medya temsiliyeti, ifade özgürlüğü ile ilgili kısıtlamalar ve tutuklu gazeteci ve siyasetçilerin durumu detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca seçim sonuçlarının toplumsal ve siyasal yansımaları da değerlendirilmiştir.

GİRİŞ: 2023 SEÇİMLERİ ÖNCESİ TÜRKİYE'DE SİYASİ KONJONKTÜR VE DEMOKRATİK KOŞULLAR

2023 yılına gelindiğinde Türkiye'deki siyasi konjonktür oldukça gergindi. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'nin 2018'de yürürlüğe girmesinden bu yana geçen süre zarfında muhalefet, sistemin "tek adam rejimi" yarattığı gerekçesiyle eleştirilerini artırmıştı. Siyasi iktidar ise milli ekonomi ve siyasi özerklik açısından hız kazanma ve doğru karar vermek konusunda Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini övüyor ve sistemin yerleşmesi için ihtiyaç duyduğu zamanın henüz dolmadığını dile getiriyordu. Bu karşıtlıklar sebebiyle 2023 yılına girerken Türkiye hem siyasi hem de sosyoekonomik düzlemde derinleşen krizlerle karşı karşıya kalmıştı. Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin beşinci yılına girilmiş, siyasi kutuplaşma özellikle partiler arasında derinleşmişti. Ayrıca uluslararası kuruluşlarca yıllara göre ölçülen ve özlenen özgürlük ve demokratik değerler endekslerinde Türkiye'nin demokratik normlardan uzaklaşma eğilimi belirginleşmişti. Erdoğan liderliğindeki AKP iktidarı; ekonomik kriz, yüksek enflasyon, hayat pahalılığı, yargı bağımsızlığına dair tartışmalar, ifade özgürlüğü kısıtlamaları gibi nedenlerle geniş çevrelerin eleştirisine maruz kalmaktaydı. Bununla birlikte iktidar kanadı, 2023 seçimlerini "yeni yüzyılın başlangıcı" olarak lanse etti. Erdoğan, güçlü liderlik vurgusuyla kampanya yürüttü. Muhalefet cephesinde ise parçalanmış bir yapıdan "Millet İttifakı" çatısı altında birleşen bir görüntüye doğru geçiş yaşandı. Bu sebeple siyasi ittifaklar arasında propaganda ve siyasi söylemlerde de bu tutum seçim öncesi dönemde keskin şekilde görünmekteydi; Öyle ki Cumhuriyet İttifakı milli beka ve güçlü Türkiye söylemini üretmekte iken Millet İttifakı tarafından da yalnızca iktidar değişiminin değil, rejimsel bir yön tayininin de halk iradesine sunulduğu iddiasıyla seçimlere gidildi.

2023 yılı, Oy ve Ötesi'nin ilk kez proje bazlı çalışan personel ile gönüllüleri sahada birlikte organize ettiği bir yıl oldu. Değişime uyum süreci her zaman belirli zorlukları beraberinde getirirse de özellikle deneyimli gönüllülerin bu yeni yapıya alışması zaman aldı. Bu sorunu, görev ve sorumlulukların açık şekilde ayrıştırılmasıyla aştık. Bölge koordinatörü

olarak adlandırdığımız ücretli personelimiz; Oy ve Ötesi'nin misyonunu tanıtmak ve siyasi partiler, barolar, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler dahil olmak üzere çok sayıda paydaşla ilişkiler geliştirmekle görevliydi. Dış ilişkiler bu koordinatörler tarafından yürütülürken, gönüllüler daha çok yeni gönüllülerle iletişim ve örgütlenme gibi iç ilişkilere odaklandı.

1. SİYASİ KONJONKTÜR VE DEPREMİN YARATTIĞI ATMOSFER

6 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, Türkiye tarihinin en yıkıcı doğal felaketlerinden biri olarak toplumu derinden sarstı. 11 ili etkileyen bu felaketin ardından yaşanan insani kriz, devletin müdahale kapasitesiyle ilgili soru işaretleri doğurdu. İlk müdahaledeki gecikmeler, TSK'nın geç devreye girmesi, AFAD'ın koordinasyon eksikliği ve yetersiz müdahaleleri, sivil yardım faaliyetlerinin önündeki engeller ve sosyal medyaya yönelik kısıtlamalar seçim öncesi yaşanan tartışmalardan oldu. Depremin hemen ardından seçimlerin ertelenip ertelenmeyeceği konusu gündeme geldi, ancak seçimler zamanında, 14 Mayıs'ta gerçekleştirildi. Deprem olgusu seçim öncesi döneme denk gelmesi sebebiyle çok hızlı siyasallaştı. AK Parti Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan depremi "kader" olarak değerlendirirse de muhalefet yapı denetim sisteminin zafiyetlerini ve imar aflarını iktidarın sorumluluğu olarak sıkça gündeme getirildi. Depremde yıkılan konutların yeniden inşası ve hak sahiplerine dağıtılması konusu ise siyasi propaganda haline geldi. Siyasal iktidar TOKİ eliyle yapılacak yeni konut ve işyerlerinin hak sahiplerine borçlandırılacağını dile getirdi. Buna karşılık muhalefet Anayasayı hatırlatarak devletin yapı denetim yükümlülüğünü ihlal etmesi sebebiyle yıkılan konutlar yerine yapılacak dairelerin mağdurlara ücretsiz verilmesi gerektiğini dile getirerek seçimi kazanma koşuluna bağlı olarak yapılaşmanın hak sahipliği üzerindeki rolüne vurgu yaptı. Deprem bölgesinde sandık kurullarının eksikliği, güvenlik sorunları ve elektrik kesintileri sıklıkla seçim öncesinde dikkat çekilen konulardan oldu.

- **Barınma ve Göç Sorunu:** Yüzbinlerce seçmen başka şehirlere göç etti. Bu kişilerin oy kullanabilmesi için adres değişikliği yapmaları gerekiyordu; ancak uygulamada bunun büyük oranda mümkün olmadığı, seçmen iradesini doğrudan etkilediği gözlemlendi.
- **Seçim Kampanyası İmkânsızlıkları:** Muhalefet partileri, özellikle köy ve kırsal bölgelerde kampanya yapmanın çok zor olduğunu belirtti. Bölgede yaşayan seçmenlerin büyük kısmı geçici barınaklarda yaşarken, propaganda çalışmaları hem etik hem de pratik açıdan sıkıntılı bir hâl aldı.
- **Kamu Kaynaklarının Kullanımı:** AKP'nin devlet olanaklarını bölgede yoğun şekilde propaganda için kullandığı iddia edildi. Cumhurbaşkanı Erdoğan deprem bölgesinde yaptığı konuşmalarda "konut sözleri" verdi, mitingler düzenledi.
- **Oy ve Ötesi Örgütlenmesi:** 2023 yılı seçimleri için hazırlıklarımızı erkenden başlatmış ve Mayıs seçimleri öncesinde büyük oranda saha operasyonumuzu organize etmiş olsak da 6 Şubat 2023'te Türkiye'nin güneydoğusunda meydana gelen yıkıcı depremler derneğimizi derinden etkiledi. Özellikle saha yapılanmasının büyük bölümünü bu bölgelerde gerçekleştirdiğimiz için, tüm örgütlenme ağımız bir anda seçim odaklı faaliyetlerden afete yönelik yardım çalışmaları için katkı sunmaya yöneldi. Depremin ardından gönüllü kampanyamızın başlatılması geciktiği gibi, seçim güvenliği ve etkinliğine dair ciddi risk ve zorluklar da ortaya çıktı. Deprem bölgesinde sandıkların yeniden belirlenmesi, vefat eden ve yer değiştiren yurttaşların seçmen kütüklerinde sağlıklı şekilde yer alabilmesi gibi temel meseleler bu dönemde öne çıktı.

DEPREM BÖLGESİNDE HABER ALMA VE PROPAGANDA ZORLUKLARI

- Twitter, afetin ilk saatlerinde geçici olarak engellendi; bu durum yardım çağrılarını aksattı.
- Devlet kanalları (TRT, AA), afetin boyutunu ilk etapta yeterince yansıtmadı. Bağımsız medya çalışanlarına ise çeşitli kısıtlamalar getirildi.
- Deprem bölgesinde seçmenlerin büyük kısmı göç etti; adres değişikliği zorunluluğu yüz binlerce kişinin oy kullanmasını engelledi.
- Muhalefet partileri bölgeye erişimde sorun yaşarken, iktidar yoğun kamu yatırımı ve yardım dağıtımı ile bölgeyi aktif kampanya sahasına çevirdi.

2. SİYASİ PARTİLERİN KAMPANYA STRATEJİLERİ

Cumhur İttifakı:

- Erdoğan liderliğinde AKP-MHP ile ittifak devam etti.
- "Türkiye Yüzyılı" söylemi ile Erdoğan güçlü liderlik imajını pekiştirmeye çalıştı.
- Devlet olanaklarının yoğun biçimde kampanya aracı olarak kullanıldığına dair eleştiriler ile seçime gidildi; deprem bölgesinde konut vaatleri, sosyal yardımlar ve kamu yatırımları öne çıkarıldı.
- MHP, BBP, Yeniden Refah Partisi ve HÜDA PAR ile genişleyen bir ittifak yapısı kuruldu. "Güçlü liderlik", "istikrar" ve "terörle mücadele" vurgusu ön plandaydı.

Millet İttifakı:

- Kılıçdaroğlu aday oldu, "Sana Söz" temalı bir kampanya yürüttü.
- Daha sakin, kapsayıcı ve umut vadeden bir dil benimsedi.
- Altılı Masa'dan alınan destekle güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçiş vaadinde bulunuldu. Kılıçdaroğlu'nun adaylığı uzun süre tartışıldı. Altılı Masa'da yaşanan kriz (Akşener'in masadan kalkıp sonra geri dönmesi) önemli bir dönüm noktasıydı. CHP, İYİ Parti, DEVA, Gelecek, Saadet ve Demokrat Parti'den oluşan Altılı Masa'da aday belirleme süreci sancılı geçti. Meral Akşener'in Kılıçdaroğlu'nun adaylığına karşı çıkıp masadan kalkması (Mart 2023) kamuoyunda büyük yankı yarattı. Ancak birkaç gün sonra "İstanbul ve Ankara belediye başkanlarının cumhurbaşkanı yardımcısı yapılması" önerisiyle geri döndü. İyi Parti'nin kendi adayı çıkarılmadı; Kılıçdaroğlu'na destek verildi. (6'lı masanın en büyük ikinci ortağı olarak seküler milliyetçileri konsolide etti)
- Parlamenter sisteme dönüş vaadi, liyakat temelli bürokrasi, yargı bağımsızlığı ve ekonomik reformlar öne çıkarıldı.
- Demokrat Parti (DP), Saadet Partisi (SP) ve DEVA Partisi, Millet İttifakı üyesi olmalarına rağmen CHP listelerinden seçime katıldılar. Bu durum seçmen nezdinde şeffaflık sorunlarına ve temsil krizine yol açtı.
- DEVA, Gelecek ve Saadet Partisi gibi partilerin milletvekili sayıları bu liste ittifakı sayesinde oluştu.

- İyi Parti, Millet İttifakı içinde yer aldı ancak bağımsız bir kimlik vurgusu yapmaya çalıştı.
- Enflasyon TÜİK verilerine göre %50'nin üzerindeyken, bağımsız araştırmalar %100'ün üstünde olduğunu gösteriyordu. Bu sebeple ekonomik kalkınma vadini temel alan bir seçim propagandası yürütüldü.
- Seçim öncesi Erdoğan hükûmeti emekli ve memur maaşlarına zam yaptı, EYT (Emeklilikte Yaşa Takılanlar) düzenlemesi geçirildi, EYT Düzenlemesi Millet İttifakının bir kazanımı olarak kabul edildi ve Millet İttifakı seçim öncesi Cumhuriyet İttifakına parlamentoda büyük bir baskı yarattı.

Emek ve Özgürlük İttifakı:

- Türkiye İşçi Partisi (TİP), Emek Partisi (EMEP), Toplumsal Özgürlük Partisi (TÖP), Sosyalist Meclisler Federasyonu (SMF), Ezilenlerin Sosyalist Partisi (ESP) Emek ve Özgürlük İttifakının bileşenleri oldu.
- Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Millet İttifakının adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nu desteklediler. Kürt seçmenlerin Millet İttifakının Cumhurbaşkanı adayı olan Kemal Kılıçdaroğlu'na desteği Cumhurbaşkanlığı seçiminde kritik rol oynadı.
- Milletvekili seçimlerinde ise YSP ve TİP olarak iki parti halinde girdiler. Milletvekilliği seçimlerinde TİP ve YSP bazı illerde ve seçim bölgelerinde yarışsa da bazı illerde ise ittifak çatısı altında ortak adaylarla milletvekilliği listeleri oluşturdular. TİP, kendi logosuyla seçimlere katıldı ve **İstanbul, Hatay, İzmir gibi bölgelerde hedefli adaylarla** mecliste temsil elde etti.
- HDP kapatma davası nedeniyle seçimlere Yeşil Sol Parti çatısı altında girdi. (Bunun sonucu olarak sandık kurulunda üye temsili olamadı ancak müşahit olarak sandık başlarında yer aldılar.) Kürt seçmenlerin yanı sıra sol-sosyalist taban mobilize edilmeye çalışıldı.

Ata İttifakı:

- Zafer Partisi, Adalet Partisi, Ülkem Partisi, Türkiye İttifakı Partisi, Ata İttifakının bileşenleri oldular.
- Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Aday olarak Sinan Oğan gösterildi.
- Kampanya boyunca öncelik göçmen karşıtlığı ve güvenlik temelli bir söylem oldu: "Sığınmacıları göndereceğiz" ana mesajdı.
- Cumhurbaşkanlığı seçiminde ilk turda %5,17 oy alarak dengeleyici bir rol oynadı.
- İkinci turda Sinan Oğan, Cumhuriyet İttifakı'nı destekleme kararı aldı; bu durum Zafer Partisi ile fikir ayrılığına neden oldu.
- Milliyetçi-muhafazakâr ama sistem dışı seçmeni hedef aldı.

Sosyalist Güç Birliği İttifakı:

- Türkiye Komünist Partisi (TKP), Sol Parti, Türkiye Komünist Hareketi (TKH), Devrim Hareketi, Sosyalist Güç Birliği İttifakının bileşenleri oldu.
- Seçime bağımsız olarak, sistem karşıtı ve sol bir muhalefet anlayışıyla katıldılar.
- Emek ve Özgürlük İttifakı'yla mesafe korundu; özellikle HDP ile stratejik yakınlaşmayı eleştirdiler.
- Sol Parti, TKP ve TKH kendi logolarıyla seçime girdiler.

- İttifakın temel hedefi düzen içi muhalefetten bağımsız, laik ve sosyalist bir duruş sergilemekti.
- Oy oranları düşük kaldı ancak kamusal alanda ideolojik temsil ve uzun vadeli mücadele hattı inşa etmeyi hedeflediler.

3. BASIN VE SİYASİ ÖZGÜRLÜKLER

- RSF Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi 2023'te Türkiye 165. sırada yer aldı (180 ülke arasında).
- Freedom House'a göre Türkiye "özgür olmayan ülkeler" kategorisindeydi; 100 üzerinden sadece 32 puan aldı.
- Ana akım medya büyük ölçüde iktidar kontrolündeydi. Ancak sosyal medya ve bağımsız gazetecilik platformları muhalefetin sesi oldu.
- Halk TV, Tele1, Sözcü gibi muhalif mecralar; TRT, ATV, A Haber gibi iktidara yakın medya organları arasında net bir kutuplaşma vardı.
- Seçim süreci boyunca sosyal medya dezenformasyonu da önemli bir sorun olarak öne çıktı.
- 2023'te Erişim Engelleri Derneği'ne göre 5000'den fazla URL, haber ve sosyal medya içeriğine erişim engeli getirildi.
- Sınır Tanımayan Gazeteciler'in (RSF) 2023 Basın Özgürlüğü Endeksi'nde Türkiye 180 ülke arasında 165. sırada yer aldı. Bu veriler, seçimlerin ifade ve örgütlenme özgürlüğü açısından kısıtlı bir ortamda gerçekleştiğine işaret etmekteydi.

Tutuklu Gazeteciler:

- 2023'te en az 43 gazeteci cezaevindeydi (TGS, MLSA verileri).
- Öne çıkan isimler: Sibel Hürtaş, Merdan Yanardağ, Barış Pehlivan, Nedim Türfent.
- Basın özgürlüğü, RTÜK cezaları, sosyal medya düzenlemeleri ve gazetecilere yönelik baskılar muhalefet tarafından sıkça eleştirildi.
- TRT ve Anadolu Ajansı'nın taraflı yayıncılığı da muhalefet tarafından "devletin imkânlarının iktidar lehine kullanılması" şeklinde nitelendirildi. Siyasilerin TRT'de görüldüğü süre ve haber içerikleri eleştiri konusu yapıldı.

Tutuklu Siyasetçiler:

- Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ 2016'dan seçim anına kadar tutuklu kaldılar. (4 Haziran 2026 itibarıyla halen tutuklular)
- Gülten Kışanak, Sebahat Tuncel, Aysel Tuğluk gibi isimler hâlâ cezaevindeydi.
- HDP'li belediyelere atanan kayyumlar, seçmen iradesine müdahale olarak değerlendirildi.

4. SEÇİM ÖNCESİ SÜREÇ-YASAL ÇERÇEVE

Seçim Sistemi ve Yasal Çerçeve:

2022 yılında yapılan yasal değişikliklerle seçim barajı %10'dan %7'ye düşürüldü. Ayrıca seçim ittifaklarının oy hesaplama yöntemlerinde değişiklik yapıldı. Bu değişikliklerin seçim kanununda esaslı değişiklik olması sebebiyle 2023 seçimlerine uygulanıp uygulanmayacağı tartışılmışsa da ittifak oyu sayılan oy sisteminden vazgeçildi. İttifak içindeki artık oy düzenlemesinin oransal dağılımını esas alan seçim sistemi değiştirildi. 2023 seçimlerinden önce yapılan değişiklikler, Türkiye'deki seçim ittifaklarının yapısını ve milletvekili dağılımını ciddi biçimde etkiledi. 2018 seçim sistemindeki ittifak yapısı ve 2023 seçim sistemi ittifak yapısında ittifak oyu kavramı en temel ayrımı oluşturuyordu. 2018 seçim kanununda ittifak yapan partilerin oyları birleştirilip önce toplam ittifak oyu üzerinden o seçim çevresinde kaç milletvekili kazanılacağı belirleniyor, sonra bu milletvekilleri ittifak içindeki partilerin oy oranına göre dağıtılıyordu. Bu sayede, bir ittifakın barajı aşması tüm partilere yansıyor, oy oranı düşük partiler de milletvekili çıkarabiliyordu. İttifak içindeki barajı aşamayan partiler, kendi başlarına meclise girememelerine rağmen bu sistemle milletvekili kazanabiliyordu. İttifakların toplam oyu, seçim çevresindeki başarıyı doğrudan etkilediği için "blok mantığı" güç kazandı. Ancak 2022 seçim kanununda ittifak sisteminde yapılan değişikliğe göre ittifakların oyları artık seçim çevresinde topluca hesaba katılmadı. Her partinin kendi oyu esas hale getirildi. Böylece İttifaklar yalnızca %7'lik ülke barajını aşmak için geçerli hale geldi ve barajı aşamayan partilerin ittifak çatısı altında bağımsız olarak girmesi pratik olarak önemini yitirdi. Bu sebeple ittifaka öncülük eden siyasi partilerin listesinden baraj altı kalan partiler seçime girme yoluna gittiler. Milletvekili dağılımı yapılırken ittifak değil, partiler bireysel olarak değerlendirildi, yani, aynı ittifak içinde yer alan partiler, seçim çevresinde birbirleriyle de yarışır hale geldiler. Bunun sonucu olarak da ittifak içindeki küçük partiler dezavantajlı hale geldi ve birçok küçük parti, 2023 seçimlerinde ittifakın büyük partisinden aday gösterildi (örneğin Deva, Gelecek ve Saadet partilerinin CHP listelerinden seçime girdiler). Seçmenin oy verme davranışı açısından da kafa karışıklığı oluştu, zira ittifakın görünürlüğü azaldı.

Seçmen Kütüğü ve Askı Süreci:

Seçmen listelerinin güncellenmesi ve askıya çıkarılması süreçleri deprem bölgesinde oldukça sorunlu ve karmaşık bir süreç oldu. 6 Şubat 2023'te meydana gelen depremler nedeniyle ikametgahlarını değiştirmek zorunda kalan vatandaşların seçmen kayıtlarının güncellenmesi sürecinde zorluklarla karşılaşıldı. Mevzuatta değişiklik yapılmadığından pek çok depremzede oy kullanmak için ikametinin olduğu yere dönmek zorunda kaldı. Deprem sonrası ikamet ilini terk etmek zorunda kalan seçmenlerin ikamet iline dönüş sürecinin organize edilmesi zarureti doğdu ve siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler sürecin organize edilmesine destek oldu.

Sivil Toplumun Rolü ve Katkıları:

Oy ve Ötesi Derneği tarafından başlatılan "Askıda Bilet" kampanyası, deprem nedeniyle başka şehre taşınan ancak seçmen kayıtlarını güncelleyemeyen vatandaşların, oy kullanabilmeleri için kayıtlı oldukları şehirlere ulaşımını desteklemeyi amaçladı. Kampanya kapsamında, bağışçılar tarafından finanse edilen biletler, ihtiyaç sahibi seçmenlere tahsis

edildi. Ayrıca, AFAD'ın depremzedelerin oy kullanacakları illere ulaşımı için sağladığı destekler ve siyasi partilerin bu konudaki girişimleri incelendi. Bu süreçte derneğe yaratıcı yönü kuvvetli ve bilişim teknolojilerine hâkim gönüllüler de katıldı. Özellikle sosyal medya içerik üretiminde ve **askidabile.com** platformunun geliştirilmesinde aktif şekilde katkı sundular. Bu platform, depremden etkilenen yurttaşlarla bağışçıları buluşturarak seçmen kütüğü kaynaklı sorunların azaltılması ve depremzedelerin oy kullanmak üzere kayıtlı oldukları illerine seyahatini kolaylaştırmak üzere hayata geçirildi. Proje, Türkiye Tanıtım Araştırma Demokrasi ve Laik Oluşum Vakfı (TÜLOV) ortaklığında uygulandı.

Dijital Seçim Tartışmaları:

Yurt dışında yerleşik seçmenler için e-seçim ya da dijital seçim uygulamasına geçilebileceğine dair tartışmalar oldu. Ancak seçim mevzuatında bir değişiklik yapılmadığı için 2023 seçimlerinde dijital seçim ya da elektronik seçim uygulaması yapılmadı. 2008'den beri SEÇSİS üzerinden seçim sistemleri ile seçim sonuç veri akışının yönetildiği dijital sistemin dijital oy verme aşamasına geçmek için HAVELSAN ilk defa 12. Uluslararası Savunma Sanayi Fuarında seçimlerde kullanılması için e-sandık yazılımını tanıttı. 7 Haziran 2015 seçimlerinden kısa bir süre önce yapılan Seçim Sistemleri Projesi (SSP) ile alakalı olarak Türkiye dijital seçimi ilk defa konuştu. HAVELSAN projeye 2010 yılında başlamış ve projeyi 2013 yılında tamamlamış olmasına rağmen 2015 seçimlerinde ve sonrasında bu yazılım kullanılmamıştır. Yazılım seçim süresince internete bağlı olmayacağı için dış müdahalelere kapalı olması ve oy verme süreci bittiğinde de oyları kendi içinde sayması öngörülmüştü. Oy verme işlemi bittiğinde sandık kurulu başkanı ve sandık kurulu üyelerinin kendi şifreleri ile sisteme veriyi aktarması öngörülmüştü. FAZ-2 çalışmaları ile alakalı olarak da 2022 yılında HAVELSAN, Savunma Sanayi Başkanlığı ve YSK arasında bir protokol imzalandı, gelecek seçimlerde dijital seçime geçiş ile alakalı süreç alt yapısı yenilendi. Dünya'da ise dijital seçim sistemini kullanan ülkeler zaten mevcut. Kimi ülkelerde oy verme merkezine gidip oralarda oy kullanmak mümkün iken kimi ülkelerde seçmen internet bağlantısı olan herhangi bir yerden bilgisayarı ile bağlanıp herhangi bir oy verme merkezine gitmeden de oy kullanabilmektedir. İngiltere, Estonya, ABD, Brezilya, Hollanda, İtalya, Kanada, Avustralya e-seçim sistemini işletmektedir. Dünya'da ilk Avustralya'da Avrupa Birliği'nde ise ilk Estonya'da dijital oy verme işlemi gerçekleştirilmiştir. Dijital oy kullanma usulünü kullanan ülkelerde veri güvenliği de siyasi partiler ve seçim mahkemeleri eliyle yürütülmektedir. YSK ise yakın gelecekte elektronik seçime Türkiye'nin elektrik alt yapısının ve seçmenlerin dijital okur yazarlığının yeterli olmaması sebebiyle geçmeyeceğini belirtmişse de hibrit olarak yurt dışı seçimlerinde uygulanabileceği görüşünü savunmaktadır. (Tartışmalı)

Sosyal Medyanın etkisi ile Gönüllü Sayısında Büyük Artış ve Eğitimler:

14-28 Mayıs tarihleri arasında, Oy ve Ötesi tarihinin en yüksek gönüllü sayısına ulaşıldı. Ancak bu gönüllülerin %89'u seçim gözlemi konusunda daha önce deneyimi olmayan kişilerdi. İlk kez gönüllülük yapan kişileri büyük bir coşku ile karşılarken, sınırlı zaman diliminde oryantasyon ve eğitim süreçlerini yürütmek ciddi bir zorluk teşkil etti. Gönüllülerin yoğun şekilde soru yöneltmesi, gönüllü alanındaki iç iletişimin uzamasına neden oldu. Bu süreçte kitle iletişimi için sosyal medya ve e-posta iletişimi yoğun şekilde kullanıldı.

2023 seçimlerinde gönüllü yönetimi için kullandığımız sistem, gönüllü bir ekip tarafından geliştirilen yeni bir yazılımdı. Seçim gözlemine dair örgütlenme sürerken bu sistemi eş zamanlı olarak geliştiriyor ve uygulamaya alıyorduk. Yaşanan teknik sorunlar ve sistemde yapılan güncellemeler, gönüllüler üzerinde ciddi bir iç iletişim yükü oluşturdu. Seçim sürecinde bu zorlukla birlikte çalıştıktan sonra, seçimlerin ardından sistem ve bilgi teknolojileri (BT) odaklı ayrı bir bölüm içeren geri bildirim toplantısı organize ettik.

Oy ve Ötesi Örgütlenme Modelinde Gönüllüleri Desteklemek Adına İlk Defa Profesyonel Personel İstihdamı:

2023 yılı, Oy ve Ötesi'nin ilk kez proje bazlı çalışan personel ile gönüllüleri sahada birlikte organize ettiği bir yıl oldu. Değişime uyum süreci her zaman belirli zorlukları beraberinde getirse de özellikle deneyimli gönüllülerin bu yeni yapıya alışması zaman aldı. Bu sorunu, görev ve sorumlulukların açık şekilde ayrıştırılmasıyla aştık. Bölge koordinatörü olarak adlandırdığımız ücretli personelimiz; Oy ve Ötesi'nin misyonunu tanıtmak ve siyasi partiler, barolar, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler dahil olmak üzere çok sayıda paydaşla ilişkiler geliştirmekle görevliydi. Dış ilişkiler bu koordinatörler tarafından yürütülürken, gönüllüler daha çok yeni gönüllülerle iletişim ve örgütlenme gibi iç ilişkilere odaklandı. Gönüllü ağı ve illerin oy potansiyeli de gözetilerek Büyükşehir merkezli 11 bölge özelinde seçim gözlemi yönetildi.

6. CUMHURBAŞKANLIĞI ADAYLIK SÜRECİ, PROPAGANDA DÖNEMİ VE SEÇİM GÜVENLİĞİ

Aday Gösterilme sürecinde Hukuki Çerçeve:

2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adayların, siyasi partiler aracılığıyla ya da 100 bin seçmenin imzasıyla bağımsız olarak aday gösterilebileceği kanunda düzenlenmiştir. 6271 sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu'na göre; TBMM'de grubu bulunan siyasi partiler aday gösterebilir, en az %5 oy almış partiler de grup oluşturmaksızın aday çıkarabilir veyahut vatandaşlar doğrudan YSK'ya başvurarak ve 100 bin imza toplayarak adaylık sürecini başlatabilir. 2023 seçimlerinde bu iki yol da kullanıldı. Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu ve Cumhuriyet İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan, siyasi partiler aracılığıyla aday olurken; Muharrem İnce ve Sinan Oğan, 100 bin imza toplayarak bağımsız aday oldular. Bu süreçte özellikle Sinan Oğan'ın 100 bin imzayı tamamlaması kamuoyunda dikkat çekti. Ayrıca, 3. kez adaylığı tartışmalı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın adaylığı konusunda, muhalefet ve bazı hukukçular Anayasa'nın 101. maddesini gerekçe göstererek itiraz ettiler. Ancak YSK, bu itirazları oy birliğiyle reddetti. Bu karar, seçim hukukunun tarafsızlığına yönelik ciddi tartışmalar doğurdu. (31.01.2023 tarihli Resmi Gazetede Yayımlanan 30.03.2023 tarih, 2023/321sayılı kararı)

Cumhurbaşkanı adaylarının Seçim Süreçlerinde Bağış Kampanyaları

Seçim Kanunu'na göre, adaylara yalnızca gerçek kişiler bağış yapabileceği, tüzel kişi bağışlarının yasaklandığı belirtilmiştir. Adaylar banka hesapları üzerinden bağış toplar; tüm harcamalar bu hesaplar üzerinden belgelendirilir. Ancak bağış kampanyasında ana akım medyada ve sosyal medya üzerinden yapılan tanıtımlarında da bağış toplama şeffaflığı, banka hesaplarının erişimi ve harcama kalemlerinin denetlenebilirliği sıkça tartışıldı. Muharrem İnce ve Sinan Oğan, bağış kampanyalarını sosyal medya aracılığıyla tanıtmışsalar da propaganda süreçleri ile bağış süreçlerinde eşit olmayan yarış koşullarını dile getirdiler. Öyle ki, Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığında kampanyanın çoğunlukla siyasi partilerce, Recep Tayyip Erdoğan'ın kampanya sürecinin ise gene siyasi partilerce ve kamu kaynakları kullanılarak yapılması dile getirildi ve eleştiri konusu oldu. Erdoğan'ın kampanyasında devlet imkanlarını ve medya erişimini yoğun biçimde kullanıldığı iddiaları ise yoğunluk kazandı.

Seçim Güvenliği ve YSK Veri Akışı

Seçim güvenliği tartışmaları, seçim öncesinde olduğu kadar seçim gecesinde de gündemdedi:

- Oyların sayım süreci ve sonuçların Anadolu Ajansı gibi resmi kaynaklar üzerinden duyurulması eleştiri konusu oldu.
- Muhalefet bloğu, seçim sonuçlarının Anadolu Ajansı tarafından manipüle edildiğini ileri sürdü.
- Oy ve Ötesi, gönüllüler aracılığıyla sandık verilerini topladı. 2023 seçimlerinde OCR (Optik Karakter Tanıma) sistemi kullanılarak ıslak imzalı tutanaklar dijital olarak derlendi ve bağımsız doğrulamalar sağlandı.
- 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri sürecinde kamuoyunun gündemine oturan konulardan biri de İçişleri Bakanlığı'nın seçim gecesini için bir "seçim sonuç takip yazılımı" geliştirdiğine dair iddialar oldu. Söz konusu yazılımın, YSK'nın resmi veri akışına paralel olarak veri toplama ve sonuçları analiz etme amaçlı geliştirildiği öne sürüldü. Bu durum, İçişleri Bakanlığı gibi yürütmeye bağlı bir kurumun, seçim sonuçlarının takibinde aktif bir rol alması nedeniyle muhalefet partileri, hukukçular ve sivil toplum tarafından eleştirildi. YSK ise İçişleri Bakanlığı'nın seçim sonuç takip yazılımı geliştirmeye görevli ve yetkili olmadığını vurgulamıştır. Kamuoyundaki bu tepkiler üzerine YSK, 5 Mayıs 2023 tarihinde yaptığı resmi açıklamada, İçişleri Bakanlığı'nın böyle bir sistem geliştirmesinin hukuken yetki aşımı anlamına geldiğini belirtti. Açıklamada şu ifadeler yer aldı: "Anayasa ve ilgili seçim mevzuatı gereği seçimlerin yönetimi, denetimi ve sonuçlandırılması Yüksek Seçim Kurulu'nun yetki ve sorumluluğundadır. Hiçbir kamu kurumu, özellikle yürütme organına bağlı bakanlıklar, seçim sonuçlarına dair veri toplama veya işleme yetkisine sahip değildir."

2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri sırasında, Cumhuriyet Halk Partisi ve Yüksek Seçim Kurulu arasında veri akışıyla ilgili bazı sorunlar yaşandığı basına yansdı. CHP, seçim günü YSK'dan gelen veri akışında kesintiler olduğunu belirtti. CHP Genel Başkan Yardımcısı Muharrem Erkek, YSK Başkanı ile görüşmelerinde, Başkan'ın da bu kesintinin

nedenini bilmediğini ve teknik ekibin konuyu incelediğini belirttiği beyanlarına karşın YSK ise, CHP'nin veri akışıyla ilgili yaşadığı sorunların, partinin kendi sistemine hatalı veri girişi yapmasından kaynaklandığını söyledi. YSK'nın veri akışına ilişkin şeffaflık eksikliği, özellikle ilk tur sonuçlarının açıklanma sürecinde ciddi şekilde tartışıldı. YSK, sonuç açıklamalarında gecikme yaşandığını kabul etti ancak sistem arızaları veya manipülasyon iddialarını reddetti.

7. SEÇİM GÜNÜ

Seçimlere Katılım Oranı

14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerde, toplam seçmen sayısı 64.113.941 olarak kaydedildi ve 55.761.445 kişi oy kullandı. Bu veriler doğrultusunda, katılım oranı yaklaşık %85 olarak gerçekleşti.

Oy ve Ötesi Gönüllü Sayısı ve Müşahitlik Faaliyetleri

Oy ve Ötesi, 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri ile 28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı İkinci Tur Seçimini izleyebileceği bir organizasyon kurdu. Bu izleme faaliyetinin yapılabilmesi için Siyasi Partilerin kapasitesini artırabilmek adına müşahit eğitimleri de organize ederek seçimlerin şeffaflığı ve güvenliği adına önemli bir rol üstlendi. 14 Mayıs'taki ilk tur seçimlerinde, sandıkların %66'sından veri toplayarak, nüfusun %70'ine denk gelen bir kapsama ulaştı. İkinci tur seçimleri için ise gönüllü başvurularında büyük bir artış yaşandı; 28 Mayıs seçimleri için 210.000 gönüllü başvurusu alındı. Bu sayı, ilk tura kıyasla gönüllü sayısının üç katına çıktığını göstermektedir. 2014 yılından bu yana hukukun üstünlüğüne olan güçlü inancıyla çalışmalarını sürdüren Oy ve Ötesi, seçim süreçlerinin şeffaflığını artırmak ve kamuoyundaki seçim güvenine dair eksiklikleri gidermek amacıyla gönüllüleri organize ederek, partiler üstü seçim gözlemi gerçekleştirmektedir. 2023 seçimleri, Oy ve Ötesi Derneği'nin sırasıyla 9. ve 10. seçim gözlemi çalışması oldu. Takiben 31 Mart 2024 tarihinde yapılan Yerel Seçimler ile birlikte, dernek 11. Kez seçim izleme faaliyeti gerçekleştirdi.

2023 Seçimleri Kapsamında Gerçekleştirilen Faaliyetler:

Genç ve özellikle ilk kez oy kullanacak seçmenler arasında katılımı teşvik etmek, seçim güvenliğini ve seçimlerin meşruiyetini güçlendirmek amacıyla aşağıdaki faaliyetler yürütüldü:

- Gönüllü organizasyonu sağlandı,
- Gönüllüler ve genel kamuoyuna yönelik seçim süreci ve gözlem faaliyetleri konusunda eğitimler verildi,
- Seçim sürecine ilişkin farkındalık oluşturuldu, doğru ve şeffaf bilgi sağlandı,
- Siyasi partilerin itiraz süreçlerine destek olmak ve şeffaflığa katkı sağlamak amacıyla resmi sandık sonuç tutanakları toplandı.

Gönüllü Sayıları ve Katılım Oranları:

2023 öncesinde Oy ve Ötesi'nin ulaştığı maksimum gönüllü sayısı 60.000 idi. 2023 seçim kampanyasında 100.000 gönüllüye ulaşılması hedeflendi, bu doğrultuda:

- 14 Mayıs seçimlerinde 71.936 gönüllüye,
- 28 Mayıs seçimlerinde ise 175.685 gönüllüye ulaşıldı. (210.000 gönüllü kaydı alınmışsa da sahaya 175.685 gönüllü ile çıkıldı.)

Bu sayı, dernek tarihindeki en yüksek gönüllü katılımı olarak kayda geçti ve Oy ve Ötesi Derneği 28 Mayıs itibariyle kendi rekoru kırdı.

Sandık Tutanağı Toplama Verileri:

- 14 Mayıs 2023 seçimlerinde:
 - o Cumhurbaşkanlığı seçimine dair 130.073 resmi sandık tutanağı,
 - o Milletvekili seçimlerine dair 129.620 resmi sandık tutanağı toplandı.
 - o Bu rakamlar, toplam sandıkların %66'sına ve oyların %70'ine tekabül etmektedir.
- 28 Mayıs 2023 ikinci tur seçiminde:
 - o 135.283 resmi sandık tutanağı toplanarak,
 - o Sandıkların %70,47'sine, oyların ise %74,13'üne ulaşıldı.

Hedeflenen %75 kapsama oranına tam ulaşılmasa da ilk tura kıyasla önemli bir iyileşme sağlandı.

Eğitim Faaliyetleri:

- 220'den fazla yüz yüze eğitim oturumu düzenlendi, 50.000'den fazla katılımcıya ulaşıldı.
- 5 farklı canlı ve çevrim içi eğitim formatı hazırlandı, bu içerikler toplam 479.000'den fazla görüntülenme aldı.
- Bu eğitimler sosyal medyada yayımlanarak daha fazla kişiye ulaşılması hedeflendi.
- Eğitim videoları YouTube üzerinden paylaşıldı.
- Dernek sosyal medya hesaplarından (Instagram, Facebook, Twitter) hem bilgilendirici hem de gönüllülüğe teşvik edici içerikler paylaşıldı. (Instagram takipçi sayısı üç kat arttı.)
 - o İçeriklerin %44'ü gönüllülüğe teşvik amaçlı,
 - o %33'ü oy verme ve gözlem konularında bilgilendirici,
 - o %14'ü eğitimlere yönelik oldu.

Basın ve Medya Görünürlüğü:

- 2 basın toplantısı düzenlendi, toplam 63 basın mensubu katılım sağlandı.
- 3 ayrı basın bülteni yayımlandı.
- Medyada toplam 2.350 yansıma elde edildi: 253 yazılı basın, 1.859 çevrim içi, 238 televizyon.
- Bu yansımalarla toplam 50.171.702 kişiye ulaşıldı.

Coğrafi Kapsama:

2023 yılı itibarıyla Oy ve Ötesi, ilk kez Türkiye'nin 81 ilinin tamamında faaliyet gösterdi. Bu kapsamda hem nicelik hem nitelik açısından seçim izleme kapasitesi genişletildi.

Katılımı ve Demokrasi Bilincini Teşvik:

Seçim sandıklarının büyük çoğunluğunu kapsayabilmek için, oy kullanmanın ve seçim gözlemciliğinin katılımcı demokrasinin bir parçası olduğu vurgulandı. Bu bağlamda hazırlanan bilgilendirme bültenleri gönüllülere sunuldu.

Gönüllü Sayısında Büyük Artış ve Deneyimsizlik:

14-28 Mayıs tarihleri arasında, Oy ve Ötesi tarihinin en yüksek gönüllü sayısına ulaşıldı. Ancak bu gönüllülerin %89'u seçim gözlemi konusunda daha önce deneyimi olmayan kişilerdi. İlk kez gönüllülük yapan kişileri büyük bir coşku ile karşılarken, sınırlı zaman diliminde oryantasyon ve eğitim süreçlerini yürütmek ciddi bir zorluk teşkil etti. Gönüllülerin yoğun şekilde soru yöneltmesi, gönüllü alanındaki iç iletişimin uzamasına neden oldu. Bu süreçte kitle iletişimi için sosyal medya ve e-posta iletişimi yoğun şekilde kullanıldı.

Çıkarılan Dersler ve Öğrenilenler:

Deneyimsiz gönüllü sayısının yönetimi zorluk yaratmış olsa da katılımcı demokrasiye katkı sunmak isteyen birey sayısındaki bu artış Oy ve Ötesi için son derece motive edici oldu. Bu süreçte derneğe yaratıcı ve bilişim teknolojilerine hâkim gönüllüler de katıldı. Özellikle sosyal medya içerik üretiminde ve askidabilet.com platformunun geliştirilmesinde aktif şekilde katkı sundular. Bu platform, depremden etkilenen yurttaşlarla bağışçıları buluşturarak seçmen kütüğü kaynaklı sorunların azaltılması ve depremzedelerin oy kullanmak üzere kendi illerine dönüşünü kolaylaştırmak üzere hayata geçirildi. Proje, Türkiye Tanıtım Araştırma Demokrasi ve Laik Oluşum Vakfı (TÜLOV) ortaklığında uygulandı.

Yüksek sayıda gönüllüye ulaşmanın bir diğer önemli çıktısı ise daha fazla sandığa ulaşarak seçim şeffaflığına katkı sunma fırsatı oldu. Bu gönüllü kapasitesi, resmi tutanaklara dair kayda değer bir veri seti oluşmasını sağladı. Benzer yoğun gönüllü akışlarının yaşanabileceği diğer seçim senaryoları için, bundan sonraki süreçte açık ve kapalı çevrim içi eğitimlerin sistemde daha görünür hale getirilmesine karar verildi. Bu yöntem, 2024 yerel seçimlerinde gönüllü sayısı daha düşük olmasına rağmen uygulanmaya başlandı ve eğitimlerin daha erişilebilir hale gelmesini sağladı.

Yerel Alandaki Temsil Gücünün Artırılması:

Ücretli bölge koordinatörleriyle çalışmanın bir diğer olumlu çıktısı, büyükşehirler dışındaki bölgelerde -özellikle İç Anadolu ve Güneydoğu'da- daha güçlü bir saha temsiliyeti sağlanması oldu. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Antalya gibi büyük şehirlerin dışına çıkabilmek, yerel sahada daha sürekli ve odaklı bir varlıkla mümkün oldu. Bu başarının sürdürülebilirliği ise seçim döneminde sahada siyasi ilginin ve gönüllülük motivasyonunun güçlü kalmasına bağlı olacaktır.

Yurt Dışı Oyları

Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları, seçimlere yoğun ilgi gösterdi. Ancak, yurt dışı oylarının seçim sonuçlarına etkisi, toplam seçmen sayısına oranla daha sınırlı kaldı. 2023 Cumhurbaşkanlığı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri'nde yurt dışı seçmenlerin oy kullanma süreçleri, Ankara'daki ATO Congressium'da gerçekleştirilen işlemler ve yurt dışı oylarına yönelik şaibe iddiaları önemli konular arasında yer aldı.

Yurt Dışı Seçim Takvimi

İlk Tur:

- **Oy Kullanma Süresi:** Yurt dışı temsilciliklerinde oy verme işlemleri 27 Nisan-9 Mayıs 2023 tarihleri arasında gerçekleştirildi.
- **Gümrük Kapılarında Oy Verme:** Yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı olup yurt içinde bulunan seçmenler, 27 Nisan-14 Mayıs 2023 tarihleri arasında gümrük kapılarında oy kullandılar.

İkinci Tur:

- **Oy Kullanma Süresi:** İlk turda hiçbir adayın salt çoğunluğu sağlayamaması nedeniyle ikinci tur seçimleri için yurt dışı temsilciliklerinde oy verme işlemleri 20-24 Mayıs 2023 tarihleri arasında yapıldı.
- **Gümrük Kapılarında Oy Verme:** Gümrük kapılarında oy verme işlemi ise 20-28 Mayıs 2023 tarihleri arasında devam etti.

AGİT ve Diğer Bağımsız Seçim Gözlemleri ve Raporları

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu'nun Seçim Gözlem Heyeti, seçim sürecine dair çeşitli tespitlerde bulundu. Heyet, yasal çerçevenin seçimlerin yürütülmesi için yeterli olmadığını ve bazı uygulamaların uluslararası standartlarla uyumsuz olduğunu raporladı. AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi gözlemcileri hem yurt içi hem de yurt dışı oy verme süreçlerini gözlemledi. Gözlemcilerin hazırladığı raporların öne çıkan bulguları şu şekildedir:

- **Olumlu Bulgular:** Oy verme işlemleri büyük ölçüde düzenli ve sakin bir ortamda gerçekleşti. Seçmenlerin iradesini özgürce sandığa yansıtabilmeleri için genel çerçeve büyük ölçüde sağlandı.
- **Eleştiriler:**
 - Medya erişiminde ve propaganda eşitliğinde ciddi dengesizlikler görüldü.
 - Bazı kamu görevlilerinin tarafsızlık ilkesine aykırı şekilde kampanya süreçlerine müdahil oldukları tespit edildi.
 - Yurt dışı oylarının saklanması ve taşınması süreçlerinde şeffaflık eksiklikleri gözlemlendi.
 - Devlet kaynaklarının seçim sürecinde iktidar lehine kullanıldığına yönelik vakalar rapora yansdı.

AGİT'in ön raporu ve ardından gelen detaylı değerlendirme, seçimlerin teknik yönlerinin çoğunlukla standartlara uygun olduğunu belirtse de eşit rekabet ortamı açısından ciddi eksikliklerin varlığını vurgulamıştır.

Islak İmzalı Tutanaklar ve Sandık Sonuçları

Seçim sonuçlarının güvenilirliği açısından, ıslak imzalı tutanakların toplanması ve karşılaştırılması büyük önem taşıdı. Muhalefet partileri ve sivil toplum kuruluşları, bu tutanakları toplayarak YSK verileriyle karşılaştırdı ve olası tutarsızlıkları tespit etmeye çalıştı. Bu süreçte, bazı tutanaklarda farklılıklar olduğu iddia edildi ve bu durum seçim sonuçlarının şeffaflığı konusunda tartışmalara neden olmuşsa da çıkan sonuç seçim sonucunu değiştirecek bir etkinin olmadığı yönündedir. Oy ve Ötesi'nin seçim sonuçlarını karşılaştırma ve teyit etme yönünde yasal bir yükümlülüğü bulunmamakla birlikte, seçim süreçlerinin şeffaflığını artırmak ve kamuoyunun doğru bilgiye erişimini desteklemek amacıyla, edinilen ıslak imzalı sandık sonuç tutanakları üzerinden YSK tarafından açıklanan resmi verilerle karşılaştırmalı analiz gerçekleştirildi. Bu çalışma, seçimlere katılan siyasi partilere olası itiraz süreçlerinde veri temelli bir dayanak sunmak ve itiraz hakkını kullanmaları konusunda yol gösterici olmak amacıyla yapıldı.

Seçim Sonrası Süreç, İtirazlar ve Gözlem Raporları Üzerine Değerlendirme

1. Seçim Sonrası İtiraz Süreci ve Partilerin Başvuruları:

2023 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri'nin ardından siyasi partiler ve adaylar seçim sonuçlarına dair çeşitli düzeylerde itirazlarda bulundu. Seçimlerin ardından başlayan bu süreç, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu çerçevesinde yürütüldü.

İtirazlar sırasıyla sandık kurullarına, ilçe seçim kurullarına, ardından il seçim kurullarına ve nihai olarak Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) yapıldı. Yasal süreler içinde yapılan itirazlar genel olarak oyların yeniden sayımı, usulsüzlük iddiaları, mühürsüz oy pusulalarının geçerliliği ve bazı sandıklarda seçim kuralları dışına çıkıldığı yönündeki iddiaları kapsadı.

Özellikle Ankara, İstanbul, İzmir, Muğla ve Antalya gibi büyükşehirlerde bazı milletvekilliklerinin az farkla el değiştirdiği tespit edildi, yeniden sayım talebiyle yapılan başvurular sonucunda bazı ilçe sonuçları değişti. Buna karşın, YSK tarafından açıklanan resmi ve kesin sonuçlara göre TBMM sandalye dağılımında büyük çaplı bir değişiklik olmadı.

TİP (Türkiye İşçi Partisi), seçim sistemi nedeniyle oy aldığı ancak ittifak dışı aday göstermediği bazı illerde vekil çıkaramadı, bu durum partinin kamuoyuna yaptığı açıklamalarda eleştirildi. Özellikle yurt dışı oylarının oransal dağıtılması sistemi, ittifak yapmayan diğer partilerin temsiliyetini olumsuz yönde etkiledi.

2. Cumhurbaşkanlığı Seçiminin İkinci Tura Kalması ve Süreç:

14 Mayıs 2023'te gerçekleştirilen ilk turda, hiçbir aday %50+1 oy oranına ulaşamadığından seçim ikinci tura kaldı. YSK, 28 Mayıs 2023 tarihini ikinci tur için resmi seçim günü olarak ilan etti.

İkinci turda yarışan adaylar Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu oldu. İlk tur sonuçlarına göre yeniden şekillenen propaganda ve strateji süreçleri kapsamında adaylar ikinci turda daha yoğun ve kutuplaşmış bir söylemle seçmeni ikna etmeye çalıştılar. Bu süreçte özellikle yurt dışı seçmenin mobilizasyonu, deprem bölgelerinde sandık kurulumu ve katılımın artırılması yönünde çeşitli tartışmalar kamuoyunun gündeminde yer aldı.

3. Sonuçların Doğrulması ve Şeffaflık Mekanizmaları:

Seçim sonrası, Oy ve Ötesi başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının sunduğu sandık verileri, siyasi partilerin kendi sistemleriyle topladığı bilgiler ve YSK'nın resmî açıklamaları kıyaslanarak doğrulama süreçleri yürütüldü. Oy ve Ötesi Derneği, 14 Mayıs seçimlerinde 130 binden fazla sandıktan ıslak imzalı tutanak topladı, 28 Mayıs'ta bu sayı 135 bini aşmıştı. Bu veriler, parti temsilcilerinin yaptığı itirazlarda da referans alınarak seçim güvenliğine katkı sundu. CHP, seçim gecesi veri akışı sorunları yaşadığını ve sağlıklı veri toplayamadığını açıkladı, YSK ise tüm sonuçların güvenli şekilde kamuoyuna aktarıldığını belirtti.

YSK KARARLARININ İNCELENMESİ

Anayasa'ya göre Yüksek Seçim Kurulu, 7 asil ve 4 yedek olmak üzere toplam 11 üyeden oluşur. Bu 11 üyenin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Bu üyeler de salt çoğunluk ve gizli oy prensipleri ile kendi aralarından başkan ve başkanvekili seçer. Seçim Kanunu değişikliğiyle seçim kurulu başkan ve üyeleri birinci sınıfa ayrılmış hâkimler arasından ilk defa kurayla belirlendi. Seçim Kanunu değişikliği öncesi en kıdemli üye doğal olarak seçim hakimi olarak da görevlendirilirdi. Bu seçimde ise hakimlere dilerlerse kuraya katılma ya da katılmama hakkı da tanındı. Ancak 28 ilde birinci sınıfa ayrılmış hakim olmaması sebebiyle eski seçim kanunundaki usul ile en kıdemli hakim seçim hakimi olarak atanmış oldu.

Yüksek Seçim Kurulu, Anayasa'nın 79. maddesine göre seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ile ilgili bütün işlemleri yapma görevine ve yetkisine sahiptir. Bahsi geçen yönetim ve denetim işlemlerinin adil ve şeffaf bir şekilde yürütülmesini sağlayacak düzenlemeler yapmak ve uygulamak; yurt içinde ve dışında yaşayan seçmenlere ait bilgilerin doğru, güncel ve bir bütün olarak saklanmasını sağlamak da yine YSK'nın görevleri arasında yer almaktadır. Bu sebeple düzen ilkesini tesis edebilmek için kamu adına alınan kararların da kamuoyu ile seçim döneminde karar alınır alınmaz yayınlanması gerekmektedir.

İlçe seçim kurulu kararları ile il seçim kurulu kararlarının tek elden incelenebildiği bir karar merkezi olmadığı gibi il ve ilçe seçim kurullarının vermiş olduğu kararlar kamu

erişimine açık kararlar değildir. Aynı şekilde Yüksek Seçim Kurulu kararları da tamamıyla kamuya açık değildir. YSK tarafından alınmış kararların hepsi aleni olarak kamu ile paylaşılmamaktadır. Bunun sonucu olarak ilçe seçim kurulu kararı, itiraz üzerine il seçim kurulu önüne gelmiş ve oradan da itiraz üzerine YSK önüne gelmişse YSK'nın vermiş olduğu kararın uygulanmasındaki yeknesaklığı sağlayacak bir alenilik ve karar süreç takibinin yapılabildiği bir sistem de bulunmamaktadır. YSK'nın vermiş olduğu karar YSK'da temsilcisi olmayan bağımsız adaylar ile YSK'da temsilcisi bulunmayan siyasi partiler dışındaki partilerin seçim sürecinde karar alma ve yönetime katılmasında zorluklar yaratmıştır. YSK tarafından alınan kararların bir kısmı basın yoluyla öğrenilmiş olunmasına karşın anılan kararlar kamu ile paylaşılmamıştır. Örneğin YSK, İçişleri Bakanlığı'nın seçim sonuçlarını izleyeceği bir sistemin kurulacağı bilgisi üzerine tek yetkili kurumun kanunen kendisi olduğuna dair kararı basın yoluyla öğrenilmiş olsa dahi kararlar sayfasında yer almamıştır. YSK 02.05.2023 tarihli 2023/776 sayılı kararı ile İç İşleri Bakanlığının GAMER İsimli bir sistem kurduğu haberlerine dayanak almış olduğu kararı 298 sayılı kanun ile seçim işleri ile alakalı tek yetkili kurumun YSK olduğuna dair kararı ne seçim döneminde ne seçimden sonra kamuoyu ile paylaşılmamıştır. YSK almış olduğu kararları kendi internet sitesinde son derece sınırlı paylaşmıştır ve paylaşırken hangi ilkeyi takip ettiği, alenileştirilecek kararlar ile alakalı bir filtre uygularken hangi kuralları takip ettiği bilinmemektedir. Öyle ki 28.05.2023 tarihli Cumhurbaşkanı seçimi ikinci tur seçimi için alınmış olan müşahit kartları ile alakalı bir karar olan 2023/1211 sayılı kararın aleni olmaması sebebiyle sandık kurullarının teşekkülünü müteakip seçimi gözlemlemekle görevli ve yetkili müşahitlerin seçim gözlemi yapmasına dair karar ise alenileştirilmediği için sandık kurulu başkanlarının kendi inisiyatifine bırakılmış yeknesak olmayan ve kaotik uygulamaların önünü açan kararlar sandık kurullarınca alınmıştır. Aynı şekilde ilk turda hem milletvekili hem de cumhurbaşkanı seçimlerine dair seçim gözlemi yapan müşahitlerin ikinci tur cumhurbaşkanı seçimi için de müşahit olarak görev yapıp yapamayacağına dair alınmış olan 2023/1052 karar numaralı kararı ile ikinci turda da siyasi partilerin müşahitlerinin seçim gözlemi yapabileceğine dair karar aleni olmadığı için bu durum sandık kurulu başkanlarının takdirine bırakılmış ve alınan YSK kararı yayımlanmadığı için kimi zaman uygulanamamış ve hukuka aykırı uygulamalar gözlemlenmiştir. Geçmiş seçimlerde alınan kararlar ışığında kararlar kategorik hale getirilip her bir sıra numarası ile paylaşılmaktaydı. YSK 14.05.2023/28.05.2023 seçimleri de dahil tüm seçimlerde vermiş olduğu seçmen iradesinin yansıtılması ve seçmen iradesinin yaşatılması ile alakalı tüm kararların seçim uygulayıcılarına yeteri kadar aktarılamamış ve seçimin yürütülmesinde almış olduğu kararların yeknesak uygulanamamış olmasının temelinde almış olduğu kararların aleni olmaması ve bir sistematiğe dayandırılmadan sadece bazı kararların sıra numarasına dayanarak alenileştirilmiş olması önemli bir faktör olmuştur.

Cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimleri ile alakalı seçim takviminin işletilmesine dair alınmış karar ve seçim sonuçlarının ilan edilmesine kadar alınmış kararlar iki temel ayırım üzerinden yürütülmüştür. Bunlar doğrudan YSK'nın seçimin yürütülmesi ve seçim takviminin işletilmesi ile alakalı düzenleyici kararları ile kendisine itiraz usulü ile il seçim kurullarından gelen kararları sonuca bağlamamak için vermiş olduğu kararlardır. Buna göre almış olduğu kararlardan seçimin yürütülmesine yönelik düzenleyici nitelikteki kararlar ile siyasi partilerin başvurusu üzerine YSK'nın almış olduğu kararlar ile il ve ilçe seçim kurullarının kararlarına yapılmış itirazlardan 108 tanesini kamuya paylaşmıştır. Halbuki 2023/xxx karar sayı

numarası takip edildiğinde çok daha fazla karar almıştır. Öyle ki kamuoyu ile paylaşılan ilk karar 2023/90 karar numaralı olup son karar 2023/1109 karar numaralıdır. Kamuoyu ile paylaşılan ilk karar seçimlerin yapılacağı takvimi ihtiva ederken son karar ise seçimlerin resmi sonucunun duyurulmasına ilişkindir.

Basın Yayın ile alakalı doğrudan 8 karar vermiş bunlardan yalnızca 1 tanesi 28.05.2023 seçimleri için olmuştur. Propaganda hakkı ile alakalı verilmiş olan 2023/644,645,690,691,1131 sayılı kararları ise RTÜK'ün kendi sayfasında kamuoyu ile paylaşılmış olup YSK karar arama sayfasında kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

Siyasi parti temsilcilerinin yapmış olduğu başvuru ve itirazlar incelendiğinde ise 16 karar almıştır. Buna göre Cumhurbaşkanı aday olmak için yeterliliği olmadığına dair Kemal Kılıçdaroğlu adaylığına itiraz edilmiş, 2023/312 kararı ile reddedilmiş, Muharrem İnce adaylığına itiraz edilmiş, 2023/313 kararı ile reddedilmiş ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Yüksek Öğrenim şartını taşımadığı ve yeniden aday olamayacağı ile alakalı itirazlar ise 2023/315 ve 2023/316 kararları ile reddedilmiştir. Diğer 16 karar ise Siyasi Partilerin yapmış olduğu diğer başvuru ve itirazları ihtiva etmektedir. 2023/204, 205, 458, 459, 500, 501, 503, 520, 741, 960, 964, 975, 987, 1009, 1043.

Yüksek Seçim Kurulundan ilan olunan kararlar içinde çeşitli ilçe seçim kurulları 19 görüş sormuş. 2023/119, 168, 214, 294, 406, 407, 504, 506, 566, 682, 739, 780, 955, 956, 1026, 1034, 1067, 1109. Dış İşleri Bakanlığı Yurt dışı seçimlerinin yürütümü ile alakalı 8 istemde bulunmuş YSK ise bu istemleri karara bağlamıştır. 2023/322, 323, 523, 653, 735, 736, 779, 1007.

Siyasi Partiler seçimlere katılmama kararlarını veyahut ittifaktan çekilme kararlarını bildirir dilekçe sunmuş ve bu beyanlar ise YSK tarafından karara bağlanmış, alınan kararlardan yalnızca 5 adet karar yayınlanmıştır. 2023/412, 418, 428, 449, 450.

Herhangi bir tasnife uymayan çeşitli başvuruları da karara bağlamış ve buna göre; Mardin Barosu 2023/846 ve Batman barosu 2023/798 kararları ile seçimlerde avukatlık kanunu gereğince müşahit bulundurma taleplerini sunmuşsa da 298 sayılı kanunun amir hükümleri gereğince talepler reddedilmiş ve ayrıca 2023/960 kararı ile de AK Parti temsilcisinin yapmış olduğu sivil toplum temsilcilerinin de seçimlerde müşahit bulundurmaması talebi karara bağlanmıştır.

YSK Karar arama sayfasında açıklanan 108 karardan 2'si mevcut kararların kısa kararıdır yani YSK 106 karar açıklamıştır. Bunlardan geriye kalan 49 adet karar ise seçimlerin yürütülmesi için resen alınan kararlardır. Seçim düzeninin sağlanması için alınan kararların tamamı zaten mevzuat gereği alınması gereken kararlardır.

8. Seçim Sonuçlarına İtiraz Süreci ve Yasal Çerçeve

Seçim sonuçlarına yönelik itirazlar, belirli bir hiyerarşi ve zaman dilimi içinde gerçekleştirilir:

1. **İlçe Seçim Kurulları:** Sandık kurullarının kararlarına karşı, ilgili siyasi partiler, adaylar ve seçmenler, sandık sonuçlarının ilanından itibaren 2 gün içinde ilçe seçim kurullarına itiraz edebilirler.

2. **İl Seçim Kurulları:** İlçe seçim kurullarının kararlarına karşı, başvurucular 3 gün içinde il seçim kurullarına itirazda bulunabilirler.
3. **Yüksek Seçim Kurulu (YSK):** İl seçim kurullarının kararlarına ve il birleştirme tutanaklarına karşı, ilgili taraflar (Siyasi Partiler ve Cumhurbaşkanı adayları) 3 gün içinde YSK'ya itiraz edebilirler. YSK'nın verdiği kararlar kesindir ve başka bir mercie başvurulamaz.

Seçim Sonuçlarına Yapılan İtirazlar ve Sonuçları

Seçimlerin ardından, ilçe, il ve YSK düzeyinde toplamda **81 itiraz** değerlendirilmiştir. **Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP):** 18 itirazda bulunmuş, bunların 17'si reddedilmiş, 1'i kabul edilmiştir. **Cumhuriyet Halk Partisi (CHP):** 24 itirazda bulunmuş, tamamı reddedilmiştir. **Milliyetçi Hareket Partisi (MHP):** 9 itirazda bulunmuş, tamamı reddedilmiştir.

Seçim Sonuçları: Oy Oranları ve Milletvekili Dağılımı

Cumhurbaşkanlığı Seçimi:

- **Birinci Tur (14 Mayıs 2023):**
 - Recep Tayyip Erdoğan: %49,52
 - Kemal Kılıçdaroğlu: %44,88
 - Sinan Oğan: %5,17
 - Muharrem İnce (Yurt Dışı Seçimleri tamamlanmış, yurt içi seçimleri yapılacakken adaylıktan çekilmiştir)
- **İkinci Tur (28 Mayıs 2023):**
 - Recep Tayyip Erdoğan: %52,18
 - Kemal Kılıçdaroğlu: %47,82

Milletvekili Genel Seçimi (14 Mayıs 2023):

Toplam 600 sandalyeli Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde partilerin sandalye dağılımı şu şekildedir:

- **Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP):** 268 milletvekili
- **Cumhuriyet Halk Partisi (CHP):** 169 milletvekili
- **Yeşil Sol Parti (YSP):** 61 milletvekili
- **Milliyetçi Hareket Partisi (MHP):** 50 milletvekili
- **İYİ Parti:** 43 milletvekili
- **Yeniden Refah Partisi (YRP):** 5 milletvekili
- **Türkiye İşçi Partisi (TİP):** 4 milletvekili

Milletvekili Sayısı Azalan İller:

- **Erzurum:** Milletvekili sayısı 6'dan 5'e düştü.
- **Yozgat:** Milletvekili sayısı 4'ten 3'e geriledi.
- **Bayburt:** Milletvekili sayısı 2'den 1'e indi.

Milletvekili Sayısı Artan İller:

- **Ankara:** Milletvekili sayısı 36'dan 37'ye yükseldi.
- **Muğla:** Milletvekili sayısı 7'den 8'e arttı.
- **Şanlıurfa:** Milletvekili sayısı 14'ten 15'e çıktı.

Yurt Dışı oylarının ülke geneline oransal dağıtılması sonucunda ilgili ilden milletvekili adayı olmasa dahi o ilde bir partinin oyu görülebilmektedir. Bir siyasi partinin yurt dışı oylarının mevcut dağıtım yöntemi nedeniyle, yurt dışında aldığı oylar, aday göstermediği illerde de partinin oy oranını artırmış, fakat bu oylar milletvekili kazanımına doğrudan katkı sağlamamıştır.

14 MAYIS 2023 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ SİYASİ PARTİLERİN ADAY GÖSTERDİĞİ KADIN ADAY SAYILARI

ATA İTTİFAKI	TOPLAM ADAY	KADIN ADAY	KADIN ADAY YÜZDESİ
ADALET PARTİSİ	522	126	%29,85
ZAFER PARTİSİ	541	106	%19,59

MEMLEKET PARTİSİ	600	121	%20,16
------------------	-----	-----	--------

CUMHUR İTTİFAKI	TOPLAM ADAY	KADIN ADAY	KADIN ADAY YÜZDESİ
AK PARTİ ORTAK LİSTE*	600	111	%18,49
BBP	600	83	%13,83
MHP	600	89	%14,83
YENİDEN REFAH PARTİSİ	600	47	%7,83

* Ortak liste içinde gösterilen HÜDAPAR 5 aday içinde hiç kadın aday yok.

* Ortak liste içerisinde gösterilen DSP 3 aday içinde hiç kadın aday yok.

MİLLET İTTİFAKI	TOPLAM ADAY	KADIN ADAY	KADIN ADAY YÜZDESİ
CHP ORTAK LİSTE**	580	157	%27,06
İYİ PARTİ	565	153	%27,07

**Ortak liste içerisinde gösterilen DEVA Partisinin 25 adayından 4'ü kadın,

** Ortak liste içerisinde gösterilen Gelecek Partisinin 19 adayından 4'ü kadın,

** Ortak liste içerisinde gösterilen Saadet Partisinin 24 adayı içinde hiç kadın aday yok,

** Ortak liste içerisinde gösterilen Demokrat Partinin 3 adayının içinde hiç kadın aday yok.

EMEK VE ÖZGÜRLÜK İTTİFAKI	TOPLAM ADAY	KADIN ADAY	KADIN ADAY YÜZDESİ
YSP	600	251	%41,83
TİP	398	166	%41,70

SOSYALİST BİRLİĞİ GÜÇ	TOPLAM ADAY	KADIN ADAY	KADIN ADAY YÜZDESİ
SOL PARTİ	600	202	%33,66
TKH	600	191	%31,83
TKP	600	187	%31,16

- Türkiye tarihinde ise 20 il hiç kadın milletvekili çıkarmadı. O iller şöyle: Adıyaman, Ardahan, Artvin, Bayburt, Burdur, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Karabük, Karaman, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kilis, Nevşehir, Niğde, Osmaniye, Rize, Sinop, Yozgat.
***KADER 2023 Rapor

AK Parti 4, CHP 11, İYİ Parti 6, Yeşil Sol Parti 32, TİP 20 kadını birinci sıradan aday gösterdi.

• CİNSİYETE GÖRE MİLLETVEKİLİ DAĞILIMI

Parti Adı	Kadın		Erkek		Parti Toplam
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ	50	% 19,01	213	% 80,99	263
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	24	% 18,46	106	% 81,54	130
YEŞİLLER VE SOL GELECEK PARTİSİ	27	% 47,37	30	% 52,63	57
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	4	% 8,00	46	% 92,00	50
İYİ PARTİ	5	% 11,36	39	% 88,64	44
DEMOKRASİ VE ATILIM PARTİSİ	4	% 26,67	11	% 73,33	15
SAADET PARTİSİ	0	% 0,00	10	% 100,00	10
GELECEK PARTİSİ	2	% 20,00	8	% 80,00	10
YENİDEN REFAH PARTİSİ	0	% 0,00	5	% 100,00	5
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ	1	% 25,00	3	% 75,00	4
HÜR DAVA PARTİSİ	0	% 0,00	4	% 100,00	4
DEMOKRAT PARTİ	0	% 0,00	3	% 100,00	3
EMEK PARTİSİ	1	% 50,00	1	% 50,00	2
HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ	1	% 50,00	1	% 50,00	2
DEMOKRATİK SOL PARTİ	0	% 0,00	1	% 100,00	1
Genel Toplam	119	% 19,83	481	% 80,17	600

SONUÇ:

Seçim süreci, ülkenin içinde bulunduğu sosyo-politik ve ekonomik şartların, özellikle de 6 Şubat depreminin gölgesinde gerçekleşti. Deprem sonrası yaşanan insani kriz, iktidarın kriz yönetimi, muhalefetin dayanışma çabaları ve kamuoyunun tepkileri seçim atmosferini doğrudan etkiledi. TRT'nin bir devlet kuruluşu olarak yapmış olduğu yayıncılığı, seçim sürecinde terör örgütünün yapmış olduğu iddia edilen montaj video tartışmaları, Öcalan ve Karayılan açıklamalarının seçim sürecine etkileriyle birlikte değerlendirildiğinde basın ilkeleri yönünden tartışmaların yoğun olduğu bir dönemde seçime gidildi. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçim kampanyası sırasında muhalefet adayına yönelik montaj videoları kullanması eleştirilere konu oldu. Erdoğan'ın bu videoların montaj olduğunu açıkça kabul etmesine rağmen, bu videoların TRT dahil olmak üzere birçok yayın organında tekrar tekrar servis edilmesi, seçim sürecinde ne Yüksek Seçim Kurulu (YSK) ne de Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun (RTÜK) propaganda ihlallerine yönelik etkili bir yaptırım mekanizması işletmemesi, dezenformasyonun cezasızlığı gündemde tartışıldı. Buna paralel olarak, seçim sürecinde terör örgütü liderlerinin açıklamalarının medya ve iktidar kanadınca sık sık gündeme getirilmesi, seçmen algısını etkilemeye dönük başka bir psikolojik manipülasyon aracı olduğu eleştirileri muhalefet kanadında yer aldı. Bu açıklamaların doğruluğu, zamanlaması ve sunuluş biçimi tartışmalı olsa dahi propaganda döneminde kendisine yer buldu. Seçim sürecinde, basın ve ifade özgürlüğüne ilişkin ciddi kısıtlamalar öne çıktı. Hem yerli hem de uluslararası gözlemciler, seçimlerin adil rekabet koşulları altında gerçekleşmediğine dair endişelerini dile getirdi. Devletin kaynaklarının ve medya organlarının orantısız biçimde iktidar lehine kullanılması, muhalefetin görünürlüğünü sınırlandırdı. Tutuklu siyasetçiler ve gazeteciler üzerinden şekillenen kamuoyu gündemi, demokratik süreçlerin işleyişine yönelik soru işaretlerini büyüttü.

Yurttaş inisiyatifi olarak öne çıkan Oy ve Ötesi, seçim güvenliği ve şeffaflığı adına önemli bir rol oynadı, gönüllü gözlemciler aracılığıyla seçim sürecinin birçok aşamasını belgeledi ve veriye dayalı analizlerle kamuoyunu bilgilendirdi.

Sonuç olarak, 2023 seçimleri Türkiye'nin demokratik kültürü açısından hem bir sınav hem de bir gösterge oldu. Tüm zorluklara rağmen sandığa sahip çıkma iradesi gösteren milyonlar, demokratik katılımın değerini bir kez daha ortaya koydu. Ancak eşit, adil ve özgür bir seçim ortamının tesisi için atılması gereken yapısal adımlar hâlâ güncelliğini korumaktadır.